

Laima Kiauleikytė. „Muzikinės kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) pažiūros“

Negausi, tačiau fenomenaliai populiarį paskutinio LDK išdininko kompozitoriaus Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) muzikos kūryba dažnai yra laikoma charakteringiausiu jo asmenybės poreiškiu. Tačiau kunigaikščio ir muzikos meno ryšiai žymiai įvairesni, nei iš pirmo žvilgsnio atrodytų. Muzikos kūrybai skirta visai nedaug dėmesio. Nepalyginamai reikšmingesnė bus buvusi muziko atlikėjo praktika. Dėmesio verta ir kompozitoriaus eseistika, atspindinti jo, kaip muzikos vertintojo, pažiūras.

Įvairopus muzikos pomėgius visų pirma sąlygojo gilios Oginskių giminės muzikos tradicijos. (...) Yra išlikę žinių apie Žemaičių seniūno Grigo Antano Oginskio (mirė 1709 m.) kapelą. Merkinės seniūnas pulkininkas Matas Oginskis (1738–1786) laikė kapelą, vadovaujamą kompozitoriaus ir kapelmeisterio Benjamino Piszpeko. XVIII a. II p. visoje Vakarų Europoje garsėjo LDK didžiojo etmono, kompozitoriaus Mykolo Kazimiero Oginskio (1728–1800) Slonimo ir Siedlicų teatras, puiki kapela. Net Paryžiuje stebėtasi jo kaip atlikėjo talentu, mat puikiai griežė smuiku, klarnetu ir arfa, buvo parengęs arfos mechanizmo tobulinimo projektą. Tradicijas tęsė kunigaikščio Mykolo Kleopo palikuonys – sūnūs Tadas Antanas (1798–1947) ir Pranciškus Ksaveras (1801–1837), duktė Amelija (1803–1858). Rietavo savininkas Irenėjus Oginskis (1808–1863) taip pat mėgo muzikuoti. Jis jaunystėje, keliaudamas po Vakarų Europos šalis, buvo aplankęs žymiausias operos teatrus, garsiausias koncertų sales. Pirmoji Irenėjaus žmona Juzefina (mirė 1844) skambino fortepijonu, dainavo. Ją, 1843 m. atvykusią į Rietavą, jau pasitiko kunigaikščio Oginskio Irenėjaus suburta, tuomet dar veikiausiai samdyta kapela. Antroji Oginskienė, Olga (mirė 1899 m.) taip pat neblogai dainavo, turtingų muzikos išpūdžių buvo pasisėmusi jaunystėje gyvendama Sankt-Peterburge. Paskutiniai Žemaitijos Oginskiai – broliai Bogdanas (1848–1909) ir Mykolas (1849–1902) garsėjo mecenatyste, buvo neeiliniai muzikos žinovai.

Meilę muzikos menui lėmė ne vien giminės, bet ir luomo priedermės. Visais LDK, vėliau imperinės Lietuvos laikais didikų atžalos buvo mokomi muzikos, paaugę vykdavo pasitobulinti į užsienį, muzikuodavo aukštuomenės aplinkoje. XVIII a. II p., kai brendo kunigaikščio. Mykolo Kleopo asmenybė, muzikavimo tradicija tarp diduomenės buvo įkopusi į viršūnę. Neatsitiktinai Apšvietos šimtmetis muzikos istorijoje vadinamas „muzikuojančių monarchų amžiumi“. Taigi LDK išdininkas Antanas Tyzenhauzas (1733–1785) savo kapelai atsisiųsdavo Jozefo Haydno (1732–1809) kūrinius, minėtasis Mykolas Kleopas Oginskis taip pat bendravo su J. Haydnu ir žymiuoju libretininku Pietro Metastasio (1698–1782), LDK kancleris Konstantinas Kazimieras Pliateris (1749–1807) lankė gitaros virtuozo Ferdinanso Carulli (1770–1841) pamokas. Šioje srityje visus pranoko būtent kunigaikštis Mykolas Kleopas. Po keletą vertingų pamokų jam yra suteikę patys žymiausi to meto muzikai. Smuiko Oginskį mokė Ivanas Giornovicchi (Jarnovičius), 1740–1804), Giovanni Battista Viotti (1755–1824), Luigi Campanelli (1771–1827), Charles Philippe Lafontas (1781–1839) ir Pierre Marie Francois Baillotas (1771–1842), fortepijono – Josephas Volflis (1773–1812) ir Louis Adamas (1758–1848). Kunigaikščiui teko muzikuoti su žymiais vokalistais Crescentini (Girolamo, 1762–1846) ir Senesino (Adrea Martini, 1761–1819). Vaikystėje muzikos kunigaikštį mokė Jozefas Kazlowskis (1757–1831), vėliau tapęs garsiu kompozitoriumi. Padedamas šių atlikėjų, Mykolas Kleopas su malonumu griežė kamerinius J. Haydno, W. A. Mozarto, L. van Bethoveno kūrinius. Būtent Wolfgangas Amadeus Mozartas (1756–1791) kunigaikščio Varšuvos kapelai 1791 m. kapelmeisteriu rekomendavo minėtą J. Volflį. Oginskiui taip pat yra tekę klausytis žymiausių savo metų atlikėjų – vokalistų Gertrud Elisabeth Mara (1749–1833), Luiza Rosa Todi (1753–1833), Caterina Bonafini (1750–1826), Angelica Catalani (1780–1849), smuikininko Niccolo Paganini (1782–1840) ir daugelio kitų. Jau pasiligojęs, gyvendamas Florencijoje, laiškuose artimiesiems džiaugėsi, kad

violončelininkas Mathias Wielhorskis (1794–1866) dažnai muzikuoja jo namuose. Gausią klausytojo, atlikėjo, muzikos istorijos ir muzikos instrumentų žinovo patirtį kompozitorius apibendrino esė rinkinyje „Laiškai apie muziką“ (Lettres sur la musique, 1828). Šiuos papildoma memuaruose, biografijos fragmentuose ir laiškuose aptinkami kunigaikščio pasisakymai muzikos temomis, pastabos muzikos kūrinių rankraščiuose ir kt.

(...) Svarbiausia asmenybė, lėmusi šio daugiabriaunio brangakmenio spindėjimą, be abejonės, buvo kunigaikščio auklėtojas prancūzas Jean Rolay – iškilus pedagogas, bibliofilas, Oginskių giminės biografas, vėliau dar ir kitų šeimos atžalų ugdytojas. Mykolą Kleopą jis ne vien mokė tikslųjų, humanitarinių disciplinų, tačiau ir auklėjo šviečiamojo humanizmo dvasia. Jis įdiegė pagarbą dirbančiam žmogui, nuolatinės savišvietos priedermę, išugdė visuomeninę savivoką. (...) Mokytojo pasišventimo ir pedagoginio talento dėka buvo įgytas universalus šviečiamojo pobūdžio intelektas, praktinių įgūdžių kompleksas. Jaunasis Oginskis ne vien stebino teorinėmis žiniomis, tačiau įgudo efektyviai jas naudoti praktikoje – atlikdavo chemijos, fizikos bandymus, dirbo matininko darbus, stebėjo augalus, gamtą. Sklandžiai bei įtaigiai reikšdamas mintis diskutavo istorijos, politikos, filosofijos, literatūros temomis. Būdamas aštuoniolikos metų jau mokėjo prancūzų, anglų, vokiečių, italų, graikų, lotynų kalbas. Lenkų kalbos ir literatūros pradėjo mokytis tik būdamas šešiolikos metų, sąmoningai apsisprendęs išmokyti gimtosios kalbos. Anksčiau ją buvo girdėjęs tik iš auklės. Neeilinis išprusimas atvėrė kelią sėkmingai profesinei ir visuomenei karjerai. Kai, baigęs mokslus, LDK seime sakė pirmąją kalbą, atėjęs pasiklausyti mokytojas verkė iš susižavėjimo, o klausytojų aplodismentai netilo net prelegentui einant iš salės. Vėliau, jau būdamas brandaus amžiaus, nuolat susirašinėdavo su buvusiu auklėtoju Jeanu Rolay, yra pasakęs: „Jame mačiau visų įmanomų žmogaus dorybių idealą!“ (...)

Muzikos žinovo reputacija Mykolą Kleopą Oginskį lydėjo ir diplomato, politiko veikloje. Savo memuaruose jis užsimena, kaip 1811 m. rusų imperatoriaus šeimai iš Paryžiaus gabeno tuo metu itin populiariaus kompozitoriaus Ferdinando Paero (1771–1839) operos partitūrą. Jam pačiam teko ne kartą muzikuoti Napoleono (1769–1821) aplinkoje, memuaruose taip pat minimi pokalbiai su didžiuoju karvedžiu, muzikos temomis. (...)

Muzikos menu buvo persmelktas visas kunigaikščio gyvenimas, jo vaikų ir vaikaičių pomėgiai, aplinka. Kompozitoriaus pasisakymai muzikos temomis sudaro nuoseklią pažiūrų sistemą. Iš karto verta pastebėti, kad Oginskio muzikinės nuostatos, priešingai muzikos kūrybai, kurioje daugelis tyrinėtojų išvelgia romantinio stiliaus atspalvių, yra gana konservatyvios, atsargios. Jų pobūdį didžia dalimi lėmė luomo sąlyginumai, savo ruožtu privertę atsisakyti profesionalaus muziko duonos. Aukštos kilmės asmeniui būti muziku nederėjo. Luominės priklausomybės atspaudu paženklinti bemaž visi kompozitoriaus pasisakymų skirsniai – nuomonė apie kūrybą, muzikos kūrinių paskirtį, atlikėjų meną, tautinę muziką, istorinį muzikos stilių ir žanrą. Atitinkamas ir muzikos meno raidos suvokimas.

Kunigaikštis jautėsi artimesnis klasicizmo estetikos terpei, mat jo pažiūras suformavo Apšvietos idėjos ir LDK didikų muzikos kultūra. Visapusiškas išprusimas, kilmingo asmens savimonė sąlygojo jo teiginių kategoriškumą bei sprendimų laisvę

Kūrybos tyrinėtojai neretai cituoja kompozitoriaus mintį, jog niekuomet nėra kūręs muzikos pagal užsakymą: „niekuomet nereiščiau pretenzijų būti kompozitoriumi, visiškai nevertinau savo kuklaus talento, nejutau gebas sukurti ką nors didingesnio, niekuomet neturėjau nei laiko, nei noro siekti pripažinimo muzikos kompozicijų sąskaita“. Muzikos kūrybą, kunigaikščio nuomone, lemia vien įkvėpimas, jausmai, širdies balsas. (...)

„Nesensta tik iš tiesų meniška muzika“, – sakydavo kompozitorius. Pigių efektų nemėgo. Talentas esąs gebėjimas paveikti klausytoją meniškumu. Pasak kompozitoriaus, turi būti vertinamas ne vien muziko meistriškumas, tačiau ir bendras išsilavinimas, išvaizda, manieros, elgesys.

Romantizmo epochos, iš dalies atitikusios vėlesnį kompozitoriaus gyvenimo laikotarpį,

dėmesys buvo sutelktas ties tautinės muzikos problematika. XVIII–XIX a. sandūroje pasirodė pirmieji liaudies muzikos rinkiniai, profesionalioji muzika įgijo tautinį pobūdį. Kunigaikščio M. K. Oginskio muzikos kūryba, ypač instrumentiniai kūriniai, yra lenkiškos dvasios. Tiesa, kompozitoriaus tyrinėtojai lenkai jo kūrybai prikiša nepakankamą specifinių muzikos žanrų vartojimą, pastebi palyginti nebrandų muzikos tautinio savitumo traktavimą. Pasisakymuose muzikos temomis tautiškumo sfera bemaž neliečiama, kiek nuosekliau aprašoma tautinė šokio žanro įvairovė. Vėlgį itin akivaizdi luominė kompozitoriaus požiūrių linkmė, šokio muzikos vertę rodąs jos tinkamumas aukštuomenės pramogoms, o meniškumas čia niekuo dėtas. Net įsigalėjus tautinę muziką kilnę pabrėžusiam romantizmui, sparčiai formuojantis tautinėms muzikos mokykloms, kunigaikštis liaudies kūrybą suvokė kaip klasicistas, neįžvelgdamas bundančių tautinių profesionaliosios muzikos pradmenų. Šiuo požiūriu kompozitoriaus įsitikinimai liko itin konservatyvūs ir tebetvyrojo klasicistinio universalizmo terpėje.

Užsimenant apie tautinės muzikos suvokimą, tenka pastebėti ir bendrąsias kompozitoriaus tautiškumo nuostatas. Iš karto reikia pripažinti, jog tautinė kunigaikščio savimone – tipiška LDK didikui. Jis neretai pabrėždavo esąs lietuviškos kilmės. Etninę Lietuvą gerai pažinojo, buvo apkeliavęs sąlygines jos sienas. 1822 m. ilgėliau viešėjo tuomet dar kuklioje Rietavo rezidencijoje. Beje, minėdamas Lietuvą, mąstė LDK sampratomis, Lietuvai priskirdavo Gudus (Molodečną ir pan.). Taip pat suvokė rusišką giminės šaknį: „Nėra jokių abejonių, jog manoji giminė – viena seniausių Lietuvoje ir jog ji yra kilusi iš Rusijos kunigaikščių“. Kita vertus, laikė save lenku. Nors šiokią tokią lietuvių bei lenkų tautinio temperamento skirtumą pripažino, didesnių takoskyrų nežiūrėjo: „Didžiuma Lenkijos šeimų yra lietuviškos kilmės. Čartoriskiai, Radvilos, Oginskiai, Sapiegos, Tiškevičiai, Pacai, Sanguškos yra lietuviai“. Taigi tipiška daugiatautė XVIII a. pobūdžio Lietuvos didiko žiūra neleido jam apsispręsti konkrečios tautos atžvilgiu nei gyvenime, nei mene.

Minėtuose „Laiškuose apie muziką“ aptardamas muzikos instrumentus, daug dėmesio skiria LDK muzikos kultūros veikėjų mėgtiems muzikos instrumentams – arfai, smuikui. XIX a. susidomėjimas pučiamaisiais instrumentais, visokeriopas jų konstrukcijos tobulinimas autoriaus tarsi neliečia. Pučiamųjų instrumentų autorius nelaiko lygiaverčiais styginiams, jie esą skirti vien karo kapeloms. (...)

Kokią didelę įtaką kompozitoriaus muzikinių pažiūrų susiformavimui turėjo LDK muzikos kultūra, rodo kai kurie muzikos kūrybos momentai. Tado Kosciuškos (1746–1817) sukilimo metu M. K. Oginskio kūryboje stebimas jausmingo sentimentalizmo, galima tarti – romantizmo laikotarpis, tačiau netrukus vėl grįžtama prie konservatyvesnės raiškos. Romantinė dvasia būdingesnė smulkios formos žanrų kūrybai – fortepijono pjesėms, sukilėlių dainoms, romansams.

Politinės suirutės metas – valstybės padalijimai, Napoleono karai, valstybingumo atgavimo bandymai sugniuždė žmonių likimus, vėlino Lietuvos visuomenės demokratėjimą, uždelsė kultūros istorijos raidą. Garbingos praeities nostalgija vertė diduomenę net XIX a. pr. gyventi LDK laikų idealais. Tad nenuostabu, jog nors ir pasireiškus romantinės jausmenos proveržiams, kompozitoriaus M. K. Oginskio estetiškos nuostatos liko klasicistinės, konservatyvios, o kilmingas luomas neleido atsidėti pamėgtam muzikos menui. Karčiai apgailestaudamas jis sakė: „Jei ne tragiškas mano Tėvynės ir tautos likimas, būčiau tapęs kompozitoriumi...“. Tačiau matyti, jog kompozitoriaus muzikines pažiūras bei apsisprendimą lėmė ne tiek politinės aplinkybės, kiek LDK muzikos kultūros tradicijos, kurių tipiškas reprezentantas buvo.

Šaltiniai ir literatūra:

1. Lietuvos valstybės archyvas, F.567, ap. 2, b. 3742, l. 4; b. 3746, l. 7 (Oginskio muzikos instrumentų byla);

- f.1135, ap. 7, b. 441, l. 269 (Zavadskių korespondencija); F. 1177, ap.1, b. 87, l. 2; b. 90, l. 14–15; b. 5803, l. 158; b. 5820, l. 28–30; b. 5828, l. 1; b. 5837, l. 1; b. 5846, l. 100–107; b. 6144, l.4–7 (Oginskių dienoraščiai, korespondencija).
2. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F 1-D170 (Ma Biographie depuis mon enfance jusqu'en 1788, époque où commencent mes Mémoires rankraštis, 1828), l. L–62; E 387, l. 23–373 (Olgos Oginskienės 1836–1839 m. dienoraštis) ir kt.
 3. F. J. Fetis. Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique, t. 1–8, – Paris: Didot, 1860–1865, biografiniai straipsniai.
 4. Mémoires de Michel Oginski sur la Pologne et les Polonais (...), t. 1–4, – Paris–Geneve: Ponthieu-Barbezat et aaaaaadela rue, 1826–1827.
 5. A. Nowak-Romanowicz. Polski klasycyzm muzyczny, 1750–1830. – Warszawa : PWM, 1995.
 6. A. Nowak-Romanowicz. „Zelis et Valcour“ Michala Kleofasa Oginskiego, Muzykologia krakowska, 1911–1986. – Krakow : Uniwersytet Jagiellonski, 1987, s. 99–106.
 7. M. Oginski. Listy o muzyce, oprac. T. Strumillo. – Krakow : PWM, 1956.
 8. M. K. Oginski. Projekt etatu wojska W.K. Litewskiego (...). – Warszawa, 1788.
 9. A. Urbanski. Memento kresowe. – Warszawa : nakl. autora, 1929, s. 150.